

Akademia Finansów i Biznesu Vistula
z siedzibą w Warszawie

Streszczenie Rozprawy Doktorskiej

Model mandatu przedstawicielskiego V Republiki Francuskiej
i jego recepcja w polskim systemie politycznym po 1989 roku

mgr Andrzej Michałkiewicz

dyscyplina naukowa: nauki o polityce i administracji

Promotor
dr hab. prof. ucz. Tomasz Słomka

Warszawa, 2024

Streszczenie

Temat mandatu przedstawicielskiego i jego modeli bez wątpienia należy do zagadnień z zakresu *par excellence* politologii. Uważa się, że wybory są sercem procesu politycznego. Nie ma ważniejszych pytań w polityce niż te jak i czy wybieramy polityków i jakie są reguły tych wyborów. Wybory uważane są za demokrację w działaniu. Są one środkiem kontrolowania władzy przez społeczeństwo. Zasadnicze miejsce w nauce o polityce, teoriach polityki i teoriach systemów politycznych zajmuje pojęcie reprezentacji.

To właśnie ideę reprezentacji uważa się za kluczowe zjawisko udziału i sprawowania władzy przez społeczeństwo – to osiąganie przez obywateli określonych celów drogą budowania wpływów politycznych poprzez swoich przedstawicieli.

Każdy model reprezentacji dyktuje odmienny sposób zachowania przedstawicieli. Pytania o polityków, którzy są bądź powinni być związani programami politycznymi, realizacją interesów wyborców nakreślona podczas kampanii wyborczej czy też ich zadaniem jest definiowanie interesu publicznego poprzez kształtowanie opinii publicznej. Zatem różne zasady reprezentacji są obecne w systemach politycznych.

Reprezentacja polityczna jest dzisiaj rozwiązaniem powszechnie stosowanym w systemach demokratycznych. Istnienie demokracji pośredniej, przedstawicielskiej czy też reprezentacyjnej zmusza nas do zadania kilku zasadniczych pytań badawczych. Pierwszym jest istota reprezentacji w formule indywidualnej bądź instytucjonalnej. Czy status reprezentanta ma poseł-deputowany czy też ciało przedstawicielskie jakim jest parlament. Istotne pytania dotyczą także reprezentowanego – narodu jako podmiotu suwerenności, pojęcia narodu-suwerena czy obywateli-wyborców czy może jak definiuje się reprezentację jako ogólną ideę reprezentowania każdego bez względu na jego preferencje i prawa wyborcze.

Reprezentacja polityczna jest zatem niezwykle ważnym i jakże aktualnym polem analizy, która musi być prowadzona na gruncie nauk politycznych w oparciu o dorobek prawa konstytucyjnego. Jako jedna z zasad ustrojowych we współczesnych demokracjach, reprezentacja polityczna powinna być traktowana nie tylko jako idea, a może przede wszystkim jako ciągły i zmienny proces konwergencji celów i woli politycznej rządzących i rządzonych.

Przedmiotem niniejszej pracy jest istota mandatu przedstawicielskiego i jego ewolucji w ujęciu porównawczym na przykładzie ustroju francuskiej V Republiki i rozwiązań ustrojowych III Rzeczypospolitej, jako potencjalnego „odbiorcy” wzorców.

Tematyka kluczowa to reguły ustrojowe zawarte w aktach konstytucyjnych analizowanych państw pod kątem demokracji przedstawicielskiej i bezpośredniej.

W przypadku V Republiki Francuskiej to Konstytucja V Republiki z 4 października 1958 roku. Ale rzecz jasna, istotne jest także spojrzenie retrospektywne w kontekście zmian wynikających z tradycji francuskich III i IV Republiki.

Podstawą dla analizy ewolucji mandatu przedstawicielskiego na polskim przykładzie są unormowania ustrojowe zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej uchwalonej 2 kwietnia 1997 roku przez Sejm i Senat połączonych w Zgromadzenie Narodowe.

Referendum konstytucyjne w dniu 25 maja 1997 roku przesądziło, iż Konstytucja została przyjęta przez naród. Jednak, aby prześledzić ideę ciągłości a zwłaszcza zmiany regulacji normatywnych, konieczne jest przeanalizowanie rozwiązań ustrojowych zawartych w Konstytucji z 22 VII 1952 roku – ustawie zasadniczej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Podlegała ona od roku przełomu 1989 licznym nowelizacjom, znamionującym postępujący proces zasadniczych przekształceń ustrojowych. Szczególne znaczenia dla badanego problemu miała ustawa o zmianie konstytucji z 29 grudnia 1989 roku, która do porządku konstytucyjnego wprowadziła zasadę wolności tworzenia partii politycznych. Jednakże kulminację grudniowych zmian konstytucyjnych stanowiło przyjęcie określenia Rzeczpospolita Polska.

Z dalszych zmian konstytucji z 1952 roku wymienić trzeba jeszcze tę z 1990 roku. Nowelizacja dotyczyła wyboru Prezydenta RP w głosowaniu powszechnym a nie jak do tej pory przez Zgromadzenia Narodowe. Proces nowelizacji konstytucyjnych zamknięty został uchwaleniem 17 października 1992 roku tzw. „małej konstytucji” – ustawy konstytucyjnej o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz samorządzie terytorialnym.

Celem pracy jest analiza porównawcza ewolucji mandatu przedstawicielskiego na przykładzie ustrojów V Republiki Francuskiej i III Rzeczypospolitej, ale przede wszystkim recepcja modelu francuskiego na grunt ustroju polskiego.

Hipoteza badawcza pracy opiera się na stwierdzeniu, iż mandat przedstawicielski przyjęty w porządku konstytucyjnym V Republiki Francuskiej stanowił wzorzec dla konstrukcji mandatu przedstawicielskiego w Polsce od 1989 roku.

W Polsce w okresie transformacji miało miejsce recypowanie wielu instytucji, wraz z systemem rządów, pochodzących z konstytucji francuskiej z 1958 roku.

Problem badawczy dotyczy prawnoustrojowego usytuowania mandatu przedstawicielskiego w rozwiązaniach ustrojowych a zasadniczą hipotezą badawczą jest pokazanie i weryfikacja zmienności mandatu przedstawicielskiego w rzeczywistości ustrojowo-politycznej.

Praca stanowi element dyskursu naukowego, obecnego w badanych krajach i podejmuje próbę weryfikacji hipotezy o popularności i użyteczności ustrojowej rozwiązań demokracji przedstawicielskiej i demokracji bezpośredniej.

Głównym problemem badawczym jest proces konwergencji francuskich i polskich rozwiązań ustrojowych. Dla zrealizowania założonych celów badawczych zastosowano następujące metody: systemową, neoinstytucjonalną, instytucjonalno-prawną, komparatystyczną oraz historyczną. Zastosowanie wymienionych metod podyktowane jest chęcią stworzenia szerokiej oraz wielowymiarowej analizy, która nie będzie jedynie statycznym opisem podejmowanej problematyki, lecz będzie posiadała walory analityczno-wyjaśniające. W tym sensie wskazane metody mają charakter komplementarny. Jednocześnie stanowią one podstawę badań ustrojowych na gruncie nauk politycznych.

Model francuski jest traktowany jako epicentrum badawcze nad ustrojem i mandatem przedstawicielskim, a stabilną ustrojowo Francję okresu V Republiki, jako „matkę” idei reprezentacji dla kształtującej się transformacji ustrojowej III Rzeczypospolitej.

Bardzo ciekawym problemem jest również idea referendum jako rozwiązania ustrojowego, które kontrastuje z demokracją przedstawicielską – zasadniczym przedmiotem badań. Analiza współczesnych dyskusji politycznych i ustrojowych, ale przede wszystkim przepisów konstytucyjnych ma zweryfikować hipotezę pomocniczą o popularności i użyteczności idei referendum. Rozwiązania francuskie V republiki jako przeciwwagę dla idei reprezentacji wprowadziły instytucję referendum. W Polsce po 1989 roku praktyka polityczna nie poszła w tym kierunku.

Proces konwergencji francuskich i polskich rozwiązań ustrojowych, który był osią i głównym problemem badawczym pracy, mimo iż został przeanalizowany na różnych poziomach, nie daje jednoznacznej odpowiedzi na recepcję wzorców francuskich w modelu mandatu przedstawicielskiego III Rzeczypospolitej. Kilka kluczowych hipotez badawczych zostało udokumentowanych i potwierdzonych, chociażby to, że reprezentacja w formule sprawowanego mandatu przedstawicielskiego stanowi dzisiaj podstawę do agregacji i artykulacji interesów. Szeroko zarysowana kwesta dyskursu politycznego wokół idei reprezentacji, pokazuje bezalternatywność dla funkcji i znaczenia partii politycznych w budowaniu silnego mandatu parlamentarnego.

Analiza współczesnego dyskursu politycznego toczącego się wokół idei referendum, skutecznie zweryfikowała hipotezę pomocniczą o popularności i użyteczności głosowania powszechnego jako narzędzia demokracji bezpośredniej. Dowiedziono, iż rozwiązania francuskie miały za zadanie sprawić, iż referendum będzie instytucją komplementarną, a czasami wręcz wiodącą w mechanizmie demokracji V Republiki, a praktyka polityczna III Rzeczypospolitej poszła zupełnie w innym kierunku. Skutecznie zweryfikowana została hipoteza badawcza, odnosząca się do dyskursu politycznego toczącego się współcześnie wokół popularności i użyteczności rozwiązań ustrojowych demokracji przedstawicielskiej i demokracji bezpośredniej. Jakkolwiek formuła mandatu przedstawicielskiego, w rozwiązaniach francuskich i polskich jest niezwykle koherentna, to w formule referendum jako narzędzia ustrojowego dającego suwerenowi możliwość klarownej deklaracji, widać znaczące różnice.

Pokazano również ciągłość i zmianę idei reprezentacji na przestrzeni kilku dekad istnienia V Republiki Francuskiej. Analizowano przestrzeń, która była przecież poddawana licznym zmiennym uwarunkowaniom politycznym, związanym bardzo często z wahadłem wyborczym i kilkoma okresami, kiedy we Francji obowiązywała formuła *cohabitation*.

Niezwykle trudno jest dać jednoznaczną odpowiedź na pytanie o polskie recepcje mandatu przedstawicielskiego czerpiącego z wzorców francuskich. Zastosowana w badaniach metoda systemowa, udowodniła niezwykle silną pozycję reprezentacji w paradygmacie porządku prawnego – konstytucyjnym obu badanych rozwiązań przedstawicielstwa. Dowiodła wielu podobieństw, czego dowodem są prace nad polskim modelem rozwiązań ustrojowych, zogniskowane wokół prac Komisji Konstytucyjnej polskiego parlamentu i ostatecznego kształtu Konstytucji III Rzeczypospolitej.

Ramy czasowe dla pracy stanowią uchwalone i obowiązujące akty konstytucyjne, przy czym pokazanie i udowodnienie hipotezy badawczej zmusza autora do dogłębnej analizy rozwiązań wcześniejszych – zwłaszcza w kontekście francuskiej III i IV Republiki Francuskiej i zmian ustrojowych w Polsce przed i po 1989 rokiem.

A. Michalski